

Úvod do latinsko-řecké lékařské terminologie

Základní charakteristika předmětu

Výslovnost

1. týden (část I)

Cíle předmětu

- ▶ základní orientace v lékařské terminologii
- ▶ porozumění zákonitostem z oblasti morfologie a syntaxe latinských a latinizovaných lékařských termínů
- ▶ pochopení významu termínů na základě:
 - ▶ A) analýzy slovotvorné struktury
 - ▶ B) rozpoznání syntaktické struktury u víceslovných termínů
- ▶ vytváření jazykově korektních spojení při překladu do latiny (zejména u anatomických termínů)
- ▶ znalost synonymních způsobů vyjádření (zejména v klinické terminologii)
- ▶ náležité užití termínů v kontextu studovaného oboru
- ▶ cca 700 slovíček

Latina a její uplatnění v lékařské terminologii

▶ anatomická nomenklatura:

- ▶ latinské názvosloví (*Terminologia Anatomica – TA*; 1. vydání z roku 1198 dostupné [v elektronické verzi](#))
- ▶ oficiální, mezinárodně uznávaná
- ▶ revize schvaluje a vydává [IFAA](#) – *International Federation of Associations of Anatomists*, poslední revize z r. 2018 (TA2)

▶ klinická a patologická terminologie

- ▶ latina se uplatňuje v názvech nemocí, úrazů a operačních zákroků:
 - *morbus hypertonicus, diabetes mellitus, arthrosis*
 - *fractura costarum complicata*
 - *extractio chirurgica*

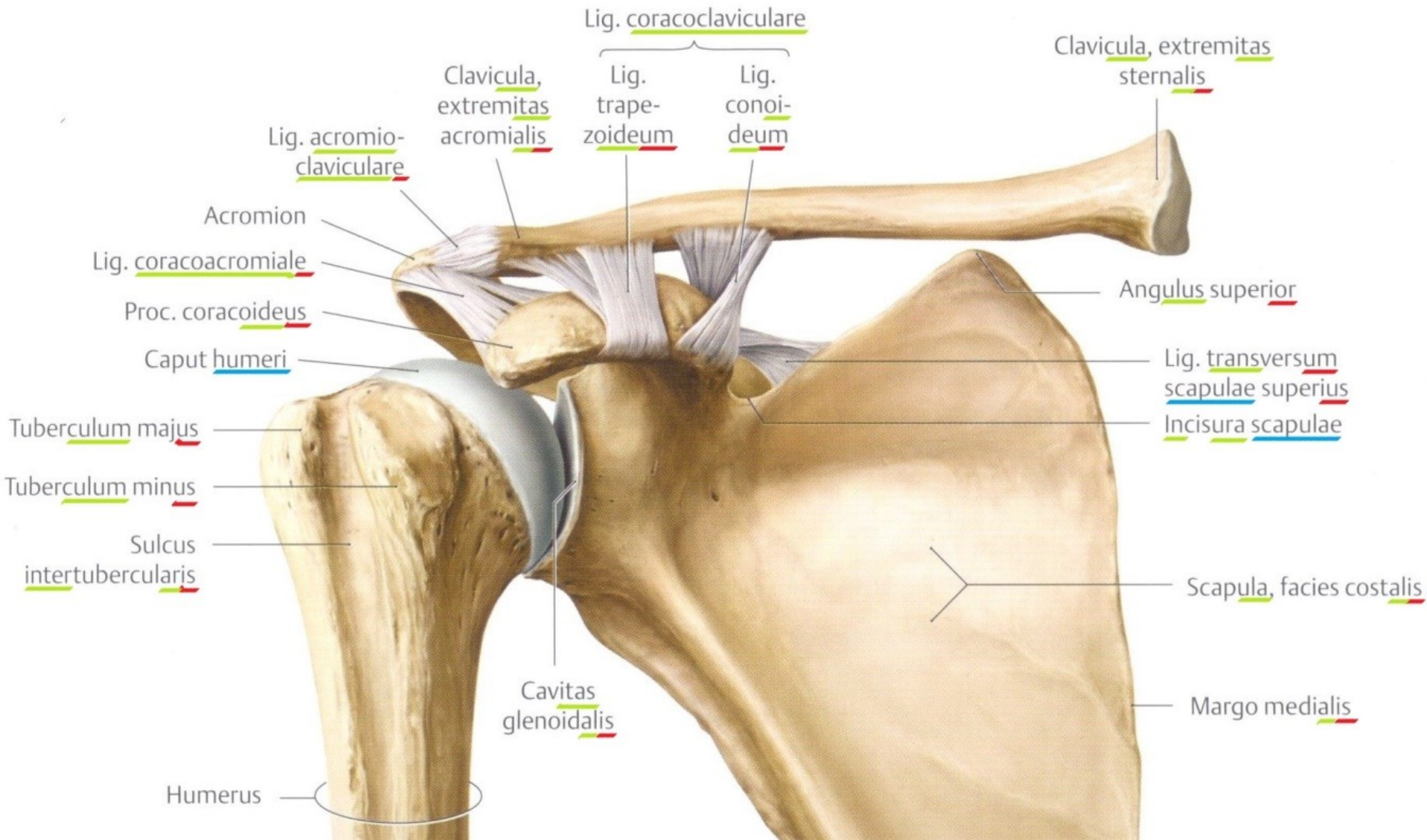

Latina a její uplatnění v lékařské terminologii

- ▶ farmakologické a recepturní názvosloví
 - ▶ kodifikovaná nomenklatura ([Český lékopis 2017](#); vychází z mezinárodně uznávaného Evropského lékopisu)
 - ▶ zahrnuje latinské názvosloví
 - léčivých a pomocných látek (*acidum phosphoricum*)
 - lékových skupin (*analgetica, antibiotica*)
 - drog a jejich částí (*chamomillae romanae flos*)
 - forem farmaceutických přípravků a prostředků (*tabulettae obductae*)
- ▶ receptura
 - ▶ ústřední část receptu se vypisuje v latinských frázích (často převedených do zkratek)

Anatomické termíny

Klinické termíny

Klinika úrazové chirurgie, B DTC Amb. úrazové chir.KÚCH2

Zpráva o ambulantním vyšetření

Pacient :
Bydliště:

ZP:

Datum vyš.: 03.07.2015
Diagnóza : S836 Distorsio gen.l.dx.

Nález: Počátek vyšetření: 03.07.2015 08:47
O víkendu si podvrtl při fotbalu pravé koleno, kde po plastice LCA.
subj. bolesti dorsálně, pocit výpotku.

Klin.: koleno bez otoku, jen velice mírný výpotek bez indikace k punkci,
Llachmann 1+, přední zásuvka mírně pozit., dle pacienta již od operace vaz
volnějši. Lokálně palpační citlivost v oblasti šlachy bicepsu, kde i lok.
mírný otok, bez hmatného defektu, funkce v normě.

B-RDK- B RTG-Skiografie

RTG kolenního kloubu vpravo, vyšetřeno v předozadní a bočné projekci.
Postavení v kolenním kloubu je v krátké ose normální. Kloubní
šterbina

lehce zúžena mediálně. Kontury kloubních ploch jsou hladké. Zachycený
skelet bez strukturálních či traumatických změn.

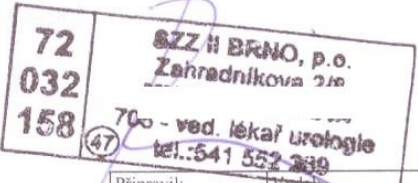
Závěr : Bez detekce dislokovaného traumatu.
03.07.15 09:01

Dg.: Distorsio gen.l.dx.
Distensio tendinis m. bicipitis femoris l.dx.

Dop.: nepřetěžovat, Ibalgin 400 3x1 d.p., kontrola zde 27.7., nebo dle
pořtreby.

03.07.2015 09:36

Ukázka receptu

Kód pojišťovny 211	RECEPT	poř. č.			
Údaje platné pro celý recept (výpis, pohotovost, repetatur s počtem opakování, nutná a neodkladná péče, atd.)					
Příjmení a jméno					
Číslo pojištěnce		f.			
Bydliště (adresa) Velkopavlovická 4 62800 Brno					
Popl.	Diagnóza*)	Sk.	Kód	Započ. dopl.	Úhrada
<i>Rp.</i>	FRAMYKOIN DRM UNG 1x10GM Exp.orig.No I (unam) D.S.: 2x denně na postižená místa				
Popl.	Diagnóza*)	Sk.	Kód	Započ. dopl.	Úhrada
<i>Rp.</i>	TRAMADOL SANDOZ RETARD 200 POR TBL PRC 30x200MG Exp.orig.No II (duas) D.S.: 1-0-1				
Dne:	19.11.2012				
Razítko poskytovatele, jmenovka, podpis a telefon lékaře					
Připravil:			Vydal:		
*) Vyplňuje se povinně v případě zvýšené úhrady.					

Rozsah latinské gramatiky v lékařské terminologii

▶ anatomické termíny

- ▶ podstatná a přídavná jména
- ▶ převaha 1. a 2. pádu (shodný, neshodný přívlástek)
 - ▶ *Musculus biceps brachii* (dvojhlavý sval paže)
 - ▶ *Vena cordis magna* (velká žíla srdce)
- ▶ předložkové vazby se 4. a 6. pádem jsou ojedinělé
 - ▶ *Ramus anastomoticus cum arteria meningea media*
 - (tepenná) větev, která je spojkou se střední plenovou tepnou

Rozsah latinské gramatiky v lékařské terminologii

▶ klinické a patologické termíny

▶ podstatná a přídavná jména

▶ základem tvary 1. a 2. pádu

□ *Obesitas permagna*

□ *Ulcus cruris*

▶ uplatňování i předložkových vazeb (se 4. a 6. pádem), zejména pro vyjádření:

□ a) časové návaznosti/souvislosti

□ *Status post sectionem caesaream ante annos XI factam*

□ b) umístění, směru

□ *Metastases ad pulmones*

□ c) způsobu (charakteru, míry, účinku)

□ *Fractura claviculae lateris dextri cum dislocatione ad latus*

□ d) důvodu

□ *Chemotherapia propter carcinoma*

□ e) příčiny

□ *Mors subita e perforatione aortae*

Rozsah latinské gramatiky v lékařské terminologii

▶ klinické a patologické termíny

- ▶ číslovky – základní a řadové
 - *Fractura unius phalangis digiti tertii manus lateris dextri*
- ▶ příslovce
 - *Commotio cerebri, verisimiliter*

▶ termíny z oblasti farmakologie, receptury

- ▶ gramatický rozsah obdobný jako v případě klinické terminologie
- ▶ navíc - slovesa (slovesné způsoby pro vyjádření výzvy)
 - ▶ v receptech (slouží ke komunikaci lékaře s lékárníkem)
 - ▶ používají se v ustálených spojeních, které se často vypisují ve formě zkratk:
 - *M. f. ung. = Misce fiat unguentum.*

Výslovnost latinských hlásek

▶ latinské dvojhlásky

▶ **ae, oe**

▶ vyslovují se [é], např.

□ *anaemia, vēna portae, vertebrae lumbālēs*

□ *oedēma, oesophagus, lagoena*

▶ **oē** na konci slov

▶ ! není dvojhláska, tudíž se každá samohláska musí vyslovit zvlášť [oé], např.

□ *diploē, apnoē*

Výslovnost latinských hlásek

▶ latinské souhlásky

▶ **C**

▶ vyslovuje se jako [k], pokud:

- za ním následuje **a, o, u**: *scapula, scabiēs*
- za ním následuje souhláska: *crānium, vulnus sclopetārium*
- je na konci slova: *lac*

▶ vyslovuje se jako [c], pokud:

- za ním následuje vyslovované [e/é] nebo [i/í], zapsané jako *e, ae, oe, i, y*
- *cervīx uterī, intestīnum caecum, coeliakia, suspīciō, cystis*

Výslovnost latinských hlásek

▶ latinské souhlásky

▶ S

- ▶ vyslovuje se [z], pokud:
 - se vyskytuje uprostřed slova mezi dvěma samohláskami, např.
 - *os nāsāle, adhaesiōnēs, mesencephalon*
 - tomuto grafému předchází samohláska a za ním následuje *m*, např.
 - *plasma, infantīlismus, aneurysma*
 - následuje po grafémech *l, r*, nebo *n*, např.
 - *pulsus, metatarsus, mēnsis*
- ▶ v ostatních případech se vyslovuje jako [s]:
 - *os sacrum, strangulātiō, systēma*

! Pozor na výslovnost zdvojeného -ss-!

ossa [ossa] – *intestīnum crassum* [krassum]

Výslovnost latinských hlásek

▶ skupiny hlásek

▶ **i/y + samohláska**

▶ [ij]

□ *artēria subclāvia, emp̄yēma, myomētrium*

▶ **di/ti/ni/**

▶ [dy, ty, ny]

□ *digitus, distorsiō, tībia, hēpatītis, senīlitās*

▶ **ti + samohláska**

▶ [ci]

□ *prōminentia, circulātiō, īnsufficiētia*

! toto neplatí, pokud před *-ti-* předchází vyslovované [s]:

např. *ōstium* [óstyjum]

Výslovnost latinských hlásek

▶ skupiny hlásek

▶ **ex + samohláska**

▶ [egz]

□ *exitus, exōparasītus, exanthēma*

▶ **qu, gu + samohláska**

▶ [kv], [gv]

□ *mūsculus quadriceps, diameter oblīqua, lingua, hernia inguinālis*

Zvláštnosti ve výslovnosti latinizovaných řeckých slov

▶ **ph**

▶ [f]

▶ *hypophysis, phalanx, kyphōsis, atrophía*

▶ **rh**

▶ [r]

▶ *rhombencephalon, rhīnītis*

▶ **th**

▶ [t]

▶ *epithēlium, glandula thyroīdea, os ēthmoīdāle*

Písmena **ch, k, ph, rh, th, y, z** svědčí o řeckém původu slova:

cholē, skeleton, raphē, rhīnītis, therapia, cystis, eczema

Délka slabik a přízvuk

▶ délka slabik

- ▶ délka se v latinských slovnících, gramatikách a příručkách vyznačuje vodorovnou čárkou nad příslušnou samohláskou
- ▶ slabika je dlouhá, pokud obsahuje dlouhou samohlásku nebo dvojhlásku
 - ▶ *tonsillītis, oedēma*
- ▶ slabika může být dlouhá i tehdy, pokud za krátkou samohláskou následuje skupina souhlásek
 - ▶ *maxilla, dēcubitus profundus*

▶ přízvuk

- ▶ na 2. slabice od konce
 - ▶ *'cervīx, sclē'rōsis*
- ▶ na 3. slabice od konce, je-li slovo tří- a víceslabičné a předposlední slabika krátká
 - ▶ *clā'vicula, 'radius*

Procvičování výslovnosti

Grafém/y	Výslovnost
ae	é
oe	é
oē (na konci slova)	oé
c před ae, e, oe, i, y	c
c před a, o, u, souhláskou a na konci slova	k
s mezi dvěma samohláskami	z
s následuje-li po hlásce l, r, n	z
s mezi samohláskou a m	z
i, y + samohláska (uprostřed slova)	ij
di, ti, ni	dy, ty, ny
qu, gu před samohláskou	kv, gv
ti + samohláska	ci
ti + samohláska (předchází-li před -ti- s, t, x)	ty
ex + samohláska	egz
ph	f
rh	r

Úvod do latinského deklinačního systému
1. deklinace

1. týden (část II)

Latinské názvosloví gramatických kategorií

Slovní druhy	<i>substantiva</i>	podstatná jména
	<i>adjektiva</i>	přídavná jména
	<i>numeralia</i>	číslovky
	<i>verba</i>	slovesa
	<i>prepozice</i>	předložky
	<i>adverbia</i>	příslovce
Gramatický rod (<i>genus</i>)	<i>maskulinum (m.)</i>	mužský
	<i>femininum (f.)</i>	ženský
	<i>neutrum (n.)</i>	střední
Gramatické číslo	<i>singulár</i>	jednotné
	<i>plurál</i>	množné

Latinské názvosloví gramatických kategorií

Pády	<i>nominativ</i>	1. pád
	<i>genitiv</i>	2. pád
	<i>akuzativ</i>	4. pád
	<i>ablativ</i>	6. pád

Úvod do latinského deklinačního systému

▶ skloňování substantiv

- ▶ v latině existuje celkem 5 způsobů skloňování (5 deklinací)
- ▶ pro správné přiřazení substantiva do jedné z těchto pěti deklinací je třeba znát slovníkový tvar a význam i funkci jednotlivých údajů, např.

artēria, ae, f.

artēria	ae	f.
základní tvar nom. sg.	koncovka gen.sg.	gramatický rod

Úvod do latinského deklinačního systému

► koncovka genitivu singuláru

- podle ní se pozná, do které z pěti deklinací dané substantivum patří

	1. deklinace	2. deklinace	3. deklinace	4. deklinace	5. deklinace
Koncovka gen. sg.	-ae	-ī	-is	-ūs	-ēī/-eī

► cvičení: určete deklinaci u následujících substantiv

- ductus, ūs, m.*
- nervus, ī, m.*
- faciēs, ēī, f.*
- melanōma, tis, n.*
- mamma, ae, f.*

Úvod do latinského deklinačního systému

▶ gramatický rod

- ▶ ovlivňuje tvar a způsob skloňování adjektiva, se kterým dané substantivum vytváří spojení (shodný přívlastek), např.

- *dexter, dextra, dextrum* (pravý, pravá, pravé = ležící na pravé straně)

Ductus (m.) lymphaticus dexter (pravý mízovod)

Arteria (f.) coronaria dextra (pravá věnčitá tepna)

Genu (n.) dextrum (pravé koleno)

- ▶ gramatický rod latinského substantiva nemusí odpovídat rodu jeho českého ekvivalentu, např.

- *os* (n.) = kost (f.)

- *cerebrum* (n.) = mozek (m.)

1. deklinace (substantiva)

▶ základní charakteristika

- ▶ koncovka genitivu singuláru **-ae (-ēs)**
- ▶ převážně **feminina** (maskulina výjimečně, žádné neutrum), např.:
 - *aorta, ae, f.* srdečnice
 - *clāvicula, ae, f.* klíční kost
 - *antagōnista, ae, m.* antagonist (opačně působící činitel)
- ▶ **vzory:**
 - **vēna, ae, f.**
 - základní vzor; skloňují se podle něj latinská i řecká substantiva v nom. sg. zakončená na -a
 - ▶ **systolē, ēs, f.**
 - vzor pro řecká substantiva se zakončením -ē v nom. sg. a -ēs v gen. sg.
 - ▶ **diabetēs, ae, m.**
 - vzor pro řecká substantiva se zakončením -ēs v nom. sg. a -ae v gen. sg.

1. deklinace (substantiva)

► skloňování vzoru **vēna, ae, f.**

	sg.	pl.
nom.	vēn- a	vēn- ae
gen.	vēn- ae	vēn- ārum
akuz.	vēn- am	vēn- ās
abl.	vēn- ā	vēn- īs

1. deklinace

- ▶ skloňování řeckých substantiv 1. deklinace

	artēria, ae, f.	systolē, ēs, f	diabētēs, ae, m.
nom. sg.	artēri- a	systol- ē	diabēt- ēs
gen. sg.	artēri- ae	systol- ēs	diabēt- ae
akuz. sg.	artēri- am	systol- ēn	diabēt- ēn/-am
abl. sg.	artēri- ā	systol- ē	diabēt- ē/-ā

- ▶ v plurálu se všechna řecká substantiva skloňují podle vzoru **vēna**
-

1. deklinace

- ▶ **charakteristika řeckých substantiv 1. deklinace**
 - ▶ nom. sg. zakončený na **-a**, gen. sg. **-ae**, např. *artēria, ae, f.*
 - ▶ skloňují se podle vzoru *vēna*
 - ▶ nom. sg. zakončený na **-ē**, gen. sg. **-ēs**, vzor *systolē, ēs, f.*
 - ▶ v singuláru si uchovávají původní řecké koncovky
 - ▶ jsou vždy rodu ženského
 - ▶ nom. sg. zakončený na **-ēs**, gen. sg. na **-ae**, vzor *diabētēs, ae, m.*
 - ▶ skloňují se podle vzoru *vēna*, v některých pádech v singuláru mohou mít i původní řecké koncovky
 - ▶ jsou vždy rodu mužského

Adjektiva 1. a 2. deklinace

- ▶ jsou vždy trojvýchodná (pro každý rod mají speciální tvar)
 - *palātīnus* (m.), *palātīna* (f.), *palātīnum* (n.)
 - *nervus palātīnus*
 - *tōnsilla palātīna*
 - *forāmen palātīnum*
- ▶ podle vzoru *vēna* se skloňuje tvar těchto adjektiv pro feminina
 - *palātīnus*, *palātīna*, *palātīnum*
 - *dexter*, *dextra*, *dextrum*

Adjektiva 1. a 2. deklinace

▶ příklad skloňování:

- ▶ substantivum 1. deklinace rodu ženského + adjektivum 1. a 2. deklinace (tvar pro feminina):

	sg.		pl.	
nom.	tonsilla	palātīna	tonsillae	palātīnae
gen.	tonsillae	palātīnae	tonsillārum	palātīnārum
akuz.	tonsillam	palātīnam	tonsillās	palātīnās
abl.	tonsillā	palātīnā	tonsillīs	palātīnīs

Quaestiones

- ▶ **Q1:** Jak poznám, do které deklinace patří latinské substantivum?
- ▶ **Q2:** Ke které deklinaci byste přiřadili substantiva *oculus, ī, m., costa, ae, f.* a *manus, ūs, f.*?
- ▶ **Q3:** Proč je důležité znát gramatický rod latinského substantiva?

